

Paweł Grzelak

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Ocena ekonomiczno-rynkowych efektów wsparcia finansowego rolnictwa ekologicznego w Polsce na podstawie studiów przypadku z województwa mazowieckiego

Wstęp

Znaczenie rolnictwa ekologicznego na świecie wzrasta z roku na rok. Szczególnie w Unii Europejskiej, gdzie rolnictwo ekologiczne wpisuje się w kierunek reform Wspólnej Polityki Rolnej, która na priorytetowej pozycji stawia obecnie zrównoważenie celów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych [Maciejczak 2007]. Od momentu wprowadzenia dotacji ekologicznych rolnictwo ekologiczne zdobywa coraz większą popularność także w Polsce, gdzie największy wzrost powierzchni upraw ekologicznych nastąpił wraz z wejściem do Unii Europejskiej w 2004 roku. Jednak rynek produktów ekologicznych, który mimo że należy do najbardziej dynamicznie rozwijających się sektorów rynku produktów żywnościowych w krajach Unii Europejskiej [Hamm, Gronefeld 2004], w Polsce znajduje się nadal w początkowej fazie rozwoju oraz jest niestabilizowany [Łuczka-Bakuła 2007]. Ponadto produkcja ekologiczna jest rozproszona [Łuczka-Bakuła 2007], a konsumenci zgłaszają ograniczony popyt, czego przyczyną jest wysoka cena, a przede wszystkim brak efektywnej promocji żywności ekologicznej w Polsce [Tyburski, Żakowska-Biemans 2007].

Jednocześnie rolnicy posiadający certyfikat rolnictwa ekologicznego są beneficjentami finansowego systemu wsparcia rolnictwa ekologicznego. Dotacje ekologiczne przyznawane są w zależności od powierzchni oraz rodzaju prowadzonej produkcji. System ten nie wymaga, aby produkty gospodarstw z certyfikatem ekologicznym kierowane były na rynek produktów ekologicznych. Jednak poprzez dostarczanie produktów na rynek produktów ekologicznych, producent posiadający certyfikat rolnictwa ekologicznego nie tylko wpływa na jego rozwój, ale świadczy także usługi społeczne o charakterze dóbr publicznych. Spełniając bowiem rygorystyczne wymogi dotyczące ekologicznej metody produkcji, rolnicy wytwarzają produkty ekologiczne z certyfikatem. Produkty te powinny być

dostępne dla konsumentów, gdyż to właśnie oni są pośrednimi płatnikami systemu wsparcia rolnictwa ekologicznego (dotacji ekologicznych).

Jednak, mimo wzrostu liczby gospodarstw ekologicznych, na polskim rynku nadal występuje niedobór produktów z certyfikatem, gdyż po spełnieniu określonych wymogów rolnicy mają prawo sami decydować jak i gdzie dostarczą swoje produkty.

Przedsiębiorca bowiem, niezależnie od swoich preferencji, nie może lekceważyć celów ekonomicznych, takich jak maksymalizacja dochodu. Jego wysokość musi zapewniać w każdym momencie utrzymanie majątku gospodarstwa i niedopuszczenie do jego zmniejszenia [Ziętara, Kondraszuk 2001].

Jednocześnie, zgodnie z założeniami teorii dóbr publicznych funkcjonującej w nurcie nowej ekonomii instytucjonalnej, indywidualny podmiot nie zawsze decyduje się na maksymalizację generowanych pozytywnych efektów zewnętrznych, które doprowadziłyby do uzyskania korzyści społecznej [Maciejczak 2009]. W przypadku rolnictwa ekologicznego korzyści społeczne odnieść można między innymi do troski o środowisko naturalne oraz dostępu do certyfikowanej żywności ekologicznej. Jeżeli jednak, w przypadku producenta posiadającego certyfikat rolnictwa ekologicznego, koszty inwestycji polegającej na dostarczeniu produktów certyfikowanych na rynek produktów ekologicznych przewyższą uzyskane korzyści prywatne, jakie przypisuje on ich istnieniu, to nie podejmie się on tej inwestycji. Stanie się tak mimo faktu, że z punktu widzenia społeczne poniesienie tych kosztów byłoby uzasadnione.

Wobec powyższego istotnym zdaje się, aby zbadać czy dotacje ekologiczne, w kontekście potencjalnej sprzeczności pomiędzy celami WPR, a celami producentów posiadających certyfikat rolnictwa ekologicznego, stanowią efektywne narzędzie polityki, której założeniem jest rozwój rolnictwa ekologicznego, a w szczególności rynku ekologicznego w Polsce.

Z praktyki wynika, że cele rolników mogą różnić się od tych sformułowanych w politykach Unii Europejskiej a dotyczących rozwoju rolnictwa ekologicznego, gdzie priorytetem staje się dalszy rozwój rynku ekologicznego. Istnieje bowiem zgoda co do tego, iż najczęściej środkiem do realizacji większości celów właściciela jest dochód rolniczy – zysk [Ziętara, Kondraszuk 2001]. Decyzje podejmowane przez producentów posiadających certyfikat rolnictwa ekologicznego w znacznym stopniu uwarunkowane są możliwością jego powiększenia. Natomiast w systemach rolniczych celów w bardzo małym stopniu, niezależnie od realizowanej strategii, uwzględniane są cele o charakterze ekologiczno-środowiskowym i społeczno-zawodowym [Sulewski 2007].

Celem niniejszego artykułu jest odpowiedź na pytanie: jakie są ekonomiczno-rynkowe efekty wsparcia finansowego rolnictwa ekologicznego w Polsce? Odpowiedź na nie zostanie przedstawiona w wyniku realizacji celów szczegó-

łowych. Pierwszym z nich jest zbadanie na ile dopłaty ekologiczne uczestniczą w generowaniu dochodu rolniczego, a na ile marże z rynku żywności ekologicznej. Kolejnym celem szczegółowym jest przeanalizowanie wpływu systemu wsparcia finansowego rolnictwa ekologicznego na postępowanie oraz decyzje rolników posiadających certyfikat rolnictwa ekologicznego, dotyczące wyboru kierunków sprzedaży produkcji w gospodarstwie ekologicznym. Jednocześnie ważne jest zbadanie opinii rolników posiadających certyfikat rolnictwa ekologicznego odnośnie ich dzisiejszej sytuacji i zmian, które powinny nastąpić w przyszłości oraz określenie kierunku w jakim powinna pójść polityka UE wobec rolnictwa ekologicznego.

Metody badań i źródła danych

W analizie obecnej polityki Unii Europejskiej dotyczącej rolnictwa, ze szczególnym uwzględnieniem jej wpływu na rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce, zastosowano metodę studiów literatury. Wykorzystując rachunek różnicowy podjęto próbę określenia dotychczasowych efektów wprowadzenia systemu wsparcia rolnictwa ekologicznego oraz tego, w jaki sposób wpłynie on na dalszą przyszłość rolników posiadających certyfikat rolnictwa ekologicznego oraz kształt Wspólnej Polityki Rolnej. Ponadto w pracy zastosowano metody analizy statystycznej wykorzystane do prezentacji wyników studium przypadku oraz badania z użyciem kwestionariusza wywiadu. W studium przypadku udział wzięły cztery gospodarstwa z rejonu północnego Mazowsza, posiadające certyfikat ekologiczny. Celem była analiza struktury dochodu, ukazanie wpływu dotacji ekologicznych na jego tworzenie oraz przedstawienie marż uzyskiwanych na rynku ekologicznym.

Badane gospodarstwa zostały podzielone na dwie grupy. Grupa pierwsza to dwa gospodarstwa o powierzchni odpowiednio 9,2 i 9,7 ha posiadające podobną strukturę powierzchni oraz kierunki produkcji. Grunty orne stanowią od 66 do 70% ich powierzchni, natomiast trwałe użytki zielone odpowiednio między 25 a 28% ogólnej powierzchni. Główne produkty przeznaczone na sprzedaż to zboża: pszenica i żyto, ziemniaki, warzywa (głównie marchew), mleko oraz jaja. W grupie drugiej występują gospodarstwa o powierzchni odpowiednio 22 i 23,3 ha. Udział gruntów orných w powierzchni całkowitej użytków rolnych to kolejno 55 i 56%. Trwałe użytki zielone wynoszą odpowiednio 42 i 38%. Także w tym przypadku głównymi produktami przeznaczonymi na sprzedaż jest zboże (pszenica i żyto), mleko, jaja, oraz owoce (jabłka, gruszki i śliwki). W każdej z grup występuje jedno gospodarstwo sprzedające produkty na rynek ekologiczny i drugie, które swoją produkcję kieruje na rynek konwencjonalny.

Jednocześnie w pracy zastosowano kwestionariusz wywiadu zawierający 18 pytań. Celem badań z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu było uzyskanie informacji, jak rolnicy posiadający certyfikat rolnictwa ekologicznego postrzegają system wsparcia rolnictwa ekologicznego oraz w jakim stopniu wpływa on na uzyskiwany przez ich gospodarstwa dochód. Odpowiedzi na pytania miały pomóc w przeanalizowaniu potencjalnych zależności pomiędzy systemem dotacji ekologicznych a decyzjami badanych rolników względem wyboru kierunków sprzedaży ich produktów. Jako że badana populacja nie wykazywała dużego zróżnicowania, przy wyborze grupy badawczej posłużono się metodą losowania prostego. Znalazło się w niej 31 gospodarstw posiadających certyfikat ekologiczny w roku 2007 (na podstawie danych Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych IJHARS), co stanowi 4,1% populacji, w której w tym czasie znajdowało się 740 gospodarstw ekologicznych.

Cele producentów posiadających certyfikat rolnictwa ekologicznego

W Polsce przeprowadzono wiele badań, których głównym zadaniem było określenie celów, jakie stawiają sobie polscy rolnicy. Rolnictwo należy jednak do szczególnych aktywności, gdzie formułowanie konkretnych zadań to skomplikowany proces. Odpowiada za to jego złożony charakter. Oznacza to, że producent w swym postępowaniu uwzględnić musi, oprócz aspektów ekonomiczno-produkcyjnych, także rodzinę i jej bezpieczeństwo. Badania m.in. E. Majewskiego, W. Ziętary [Majewski i Ziętara 1997] oraz P. Sulewskiego [Sulewski 2007] potwierdzają, że maksymalizacja dochodu, jeżeli nie jest głównym celem rolnika, stanowi główny środek do jego realizacji. Najczęściej pojawiający się motyw działania – wychowanie i zapewnienie dzieciom dobrej przyszłości, w dzisiejszych realiach nie jest możliwe bez zagwarantowania odpowiednio wysokiego dochodu w gospodarstwie.

Temat dochodów w gospodarstwach wiejskich w Polsce od kilku lat związany jest blisko z mechanizmami Wspólnej Polityki Rolnej. Szczególnym przypadkiem jest dochód gospodarstw posiadających certyfikat rolnictwa ekologicznego. Warto zaznaczyć, że rolnictwo ekologiczne to metoda, w której właściciel gospodarstwa powinien w swoim postępowaniu równoważyć nie tylko cele ekonomiczne, ale także środowiskowe i społeczne. Ponadto musi posiadać odpowiednio ukształtowaną świadomość ekologiczną, a aspekty ekologii powinny być częścią wyznawanej przez niego filozofii [Kuczuk 2006].

Rolnictwo ekologiczne charakteryzuje się również dodatkowym wsparciem wchodzącym w skład 2. osi (środowiskowej) Programu Rozwoju Obszarów

Wiejskich (PROW 2007–2013) – poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich.

Badania w zakresie dochodowości gospodarstw ekologicznych w Polsce prowadzili między innymi G. Nachtman i M. Żekało [Nachtman, Żekało 2004]. Wykazały one wyższą rentowność gospodarstw ekologicznych, na co wpływ miało między innymi większe saldo bieżących dopłat i podatków. Badania w zakresie dochodowości rolnictwa ekologicznego prowadzone są także w ramach Polskiego FADN. Także w tym przypadku saldo dopłat (włączając dopłaty ekologiczne) i podatków stanowiło znaczącą część (ponad 60%) w dochodzie gospodarstw objętych analizami FADN. Nie ulega więc wątpliwości, że decyzjami istotnej części rolników przekształcających swoje gospodarstwa na ekologiczne kieruje głównie chęć uzyskania wyższych dochodów [Kuczuk 2006]. Warto zauważyć, że wzrost liczby gospodarstw ekologicznych w Polsce nastąpił wraz z pojawieniem się systemu wsparcia rolnictwa ekologicznego [Tyburski, Żakowska-Biemans 2007]. W roku 2004 było w Polsce 3705 gospodarstw ekologicznych, natomiast pod koniec grudnia 2009 roku ich liczba przekroczyła 17 tysięcy. Należy jednak zaznaczyć, iż pomimo znaczących środków przeznaczonych na wsparcie rolnictwa ekologicznego rynek produktów ekologicznych w Polsce znajduje się nadal w początkowej fazie rozwoju oraz jest niestabilizowany [Łuczka-Bakuła 2007], a część produkcji ekologicznej kierowana jest na rynek konwencjonalny.

Wyniki badań

Rachunek ekonomiczny działalności ekologicznej wybranych gospodarstw

W metodzie badania opartej o studium przypadku udział wzięły cztery gospodarstwa ekologiczne. W gospodarstwach sprzedających produkty na rynek ekologiczny wartość produkcji na 1 ha użytków rolnych wyniosła w gospodarstwie mniejszym 5 002,42 zł oraz 4 306,53 zł w większym. Wartości te są odpowiednio o 39 i 49% wyższe niż w przypadku gospodarstw sprzedających na rynek konwencjonalny (tab. 1). Głównym powodem takich wyników są wyższe ceny uzyskane na rynku ekologicznym (tab. 2).

Uzyskanie większej wartości za sprzedane produkty na rynku ekologicznym wymagało poniesienia wyższych kosztów związanych z zużyciem pośrednim w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. W przypadku mniejszego gospodarstwa kierującego swoje produkty na rynek produktów ekologicznych jest to wartość o 24% wyższa w stosunku wartości zużycia pośredniego w gospodarstwie

Tabela 1

Nadwyżki bezpośrednie uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w studium przypadku (w przeliczeniu na 1 ha UR)

Wyszczególnienie	Gospodarstwa mniejsze		Gospodarstwa większe	
	Gospodarstwo sprzedające na rynek produktów ekologicznych (na 1 ha) (zł)	Gospodarstwo sprzedające na rynek konwencjonalny (na 1 ha) (zł)	Gospodarstwo sprzedające na rynek produktów ekologicznych (na 1 ha) (zł)	Gospodarstwo sprzedające na rynek konwencjonalny (na 1 ha) (zł)
Produkcja ogółem	5 002,42	3 588,16	4 306,53	3 082,07
Zużycie pośrednie	2 494,38	2 015,96	1 605,63	1 251,15
Saldo bieżących dopłat i podatków	1 393,82	1 447,87	1 071,17	1 223,96
Wartość dodana brutto	3 901,85	3 020,07	3 772,07	3 054,88
Amortyzacja	872,92	826,49	653,38	641,34
Wartość dodana netto	3 028,93	2 193,59	3 118,69	2 413,55
Koszty czynników zewnętrznych	286,52	255,32	173,71	179,72
Saldo dopłat i podatków działalności inwestycyjnej	–	–	–	–
Dochód z gospodarstwa rodzinnego	2 742,42	1 938,27	2 944,98	2 233,82

Źródło: Opracowanie własne (2009 rok).

sprzedającym na rynek konwencjonalny. Najbardziej dostrzegalne różnice występują w przypadku pary gospodarstw większych i wynoszą 28%. Powodem tak istotnej różnicy są koszty ogólnogospodarcze poniesione na szeroko pojęte dotarcie do rynku odbiorców ekologicznych, czyli związane z drukiem etykiet, ulotek, zamieszczaniem ogłoszeń w prasie lokalnej i specjalistycznej oraz w internecie, dojazdem na kiermasze ekologiczne, dowozem produktów do klientów indywidualnych, rzadko występujących jednostek skupu oraz specjalistycznych sklepów ekologicznych.

Wyższa wartość salda bieżących dopłat i podatków w gospodarstwach sprzedających na rynek konwencjonalny wynika z tego, że gospodarstwa charakteryzowały się pewnymi różnicami dotyczącymi typu prowadzonej produkcji.

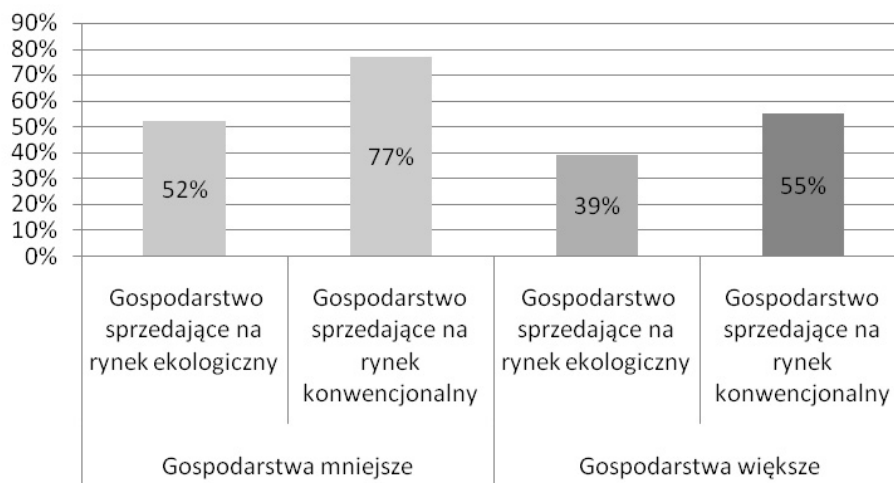
Jednak szczególną uwagę należy zwrócić na strukturę dochodu uzyskiwanego w badanych gospodarstwach. We wszystkich gospodarstwach suma dopłat do działalności operacyjnej (m.in. dopłaty bezpośrednie oraz dotacje ekologiczne) to bardzo istotna część dochodu badanych gospodarstw (rys. 1).

Tabela 2

Ceny za produkty rolnicze uwzględnione w badaniu dochodu gospodarstw ekologicznych biorących udział w studium przypadku

Wyszczególnienie	Jednostka	Ceny na rynku konwencjonalnym (sierpień – wrzesień 2009) (zł)	Ceny uzyskane na rynku ekologicznym (2009) (zł)
pszenica	dt	47,00	55,00
żyto	dt	30,50	35,00
owies	dt	28,50	32,00
ziemniaki	dt	36,50	60,00
warzywa (marchew)	dt	61,50	90,00
mleko	litr	0,87	1,60
jałóWKi	szt.	2 600,00	2 800,00
cielaki	szt.	720,00	750,00
jaja	szt.	0,25	0,50

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów, analiz oraz biuletynów udostępnianych przez Ministerstwo Rolnictwa w miesiącach sierpień i wrzesień 2009 roku.

Rysunek 1

Procentowy udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie gospodarstw biorących udział w studium przypadku (w przeliczeniu na 1 ha)

Źródło: Opracowanie własne (2009 rok).

Dopłaty szczególnie dużą część stanowią w gospodarstwach mniejszych (52% w gospodarstwie sprzedającym na rynek produktów ekologicznych i 77% w gospodarstwie kierującym produkty na rynek konwencjonalny). W dwóch

większych gospodarstwach suma dopłat do działalności operacyjnej stanowi 39% (sprzedaż ekologiczna) i 55% (sprzedaż na rynek konwencjonalny) uzyskanego dochodu z gospodarstwa.

Warto jednak zauważyć, że dopłaty do działalności operacyjnej ogółem w gospodarstwach kierujących produkty na rynek konwencjonalny, stanowią znacznie większą część ich dochodu niż w gospodarstwach sprzedających na rynek produktów ekologicznych.

Sytuacja wygląda podobnie w odniesieniu do dotacji ekologicznych. Dla gospodarstw sprzedających na rynek produktów ekologicznych, udział dopłat ekologicznych kształtował się na poziomie między 20 a 25% dochodu ogółem z gospodarstwa (tab. 3).

Tabela 3

Procentowy udział dotacji ekologicznych w dochodzie gospodarstw biorących udział w badaniu

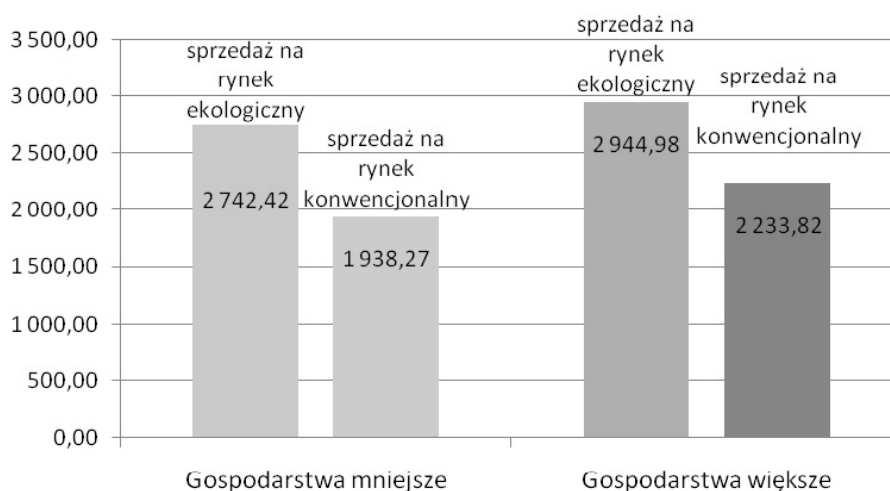
Wyszczególnienie	Gospodarstwa mniejsze		Gospodarstwa większe	
	sprzedaż na rynek produktów ekologicznych	sprzedaż na rynek konwencjonalny	sprzedaż na rynek produktów ekologicznych	sprzedaż na rynek konwencjonalny
Procentowy udział dotacji ekologicznych w dochodzie z gospodarstwa	25%	37%	20%	28%

Źródło: Opracowanie własne.

Dla gospodarstw nie sprzedających na rynek produktów ekologicznych udział dotacji do produkcji ekologicznej w dochodzie z gospodarstwa był znacznie wyższy i wyniósł odpowiednio 37 i 28% (kolejno dla mniejszego oraz większego gospodarstwa).

Otrzymany dochód z gospodarstwa charakteryzował się dużym zróżnicowaniem. Wyższy dochód osiągnęły gospodarstwa sprzedające swój towar na rynek produktów ekologicznych. Uzyskany przez nie dochód na 1 ha użytków rolnych wyniósł 2 742,42 zł dla mniejszego z nich oraz 2 944,98 zł dla większego. Jest to więc o 41 i 32% więcej w porównaniu do gospodarstw, które zrezygnowały ze sprzedaży na rynek produktów ekologicznych (rys. 2).

Powodem tak dużej różnicy są przede wszystkim ceny uzyskiwane za sprzedane produkty. Dużo większa opłacalność produkcji gospodarstw sprzedających na rynek produktów ekologicznych została osiągnięta mimo relatywnie większych kosztów pośrednich ponoszonych na szeroko rozumiane dotarcie do klienta i rynku ekologicznego. Jednocześnie warto dodać, że gospodarstwa ekologiczne

Rysunek 2

Dochód rolniczy uzyskany w badanych gospodarstwach (w zł na 1 ha)

Źródło: Opracowanie własne (2009 rok).

same mogły zdecydować się na sprzedaż produktów na rynek konwencjonalny, gdyż system wsparcia rolnictwa ekologicznego nie określa jednoznacznie kierunków sprzedaży produkcji w gospodarstwach ekologicznych.

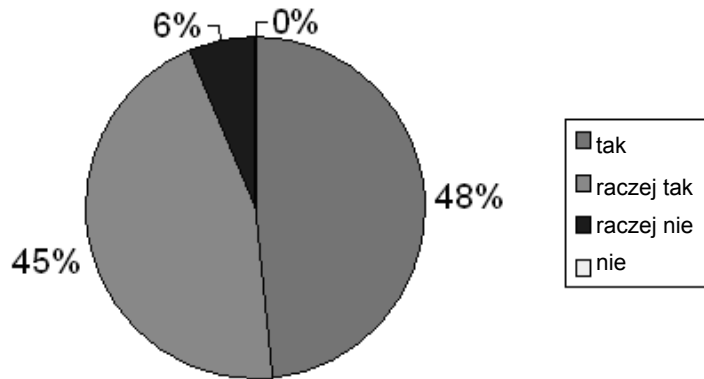
Stosunek rolników posiadających certyfikat rolnictwa ekologicznego do prowadzonej produkcji

Badanie z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu zostało przeprowadzone na wybranej losowo grupie 31 rolników z województwa mazowieckiego posiadających certyfikat rolnictwa ekologicznego.

Badani rolnicy zgodnie uznali, że przejście na rolnictwo ekologiczne było decyzją słuszną (rys. 3), jednak charakteryzowali się oni odmiennymi postawami względem idei rolnictwa ekologicznego, systemu dotacji ekologicznych oraz jego wpływu na decyzje podejmowane w gospodarstwie, dotyczące między innymi kierunków sprzedaży ich produktów. Zostały zaobserwowane dwie główne postawy.

Dla pierwszej części badanych rolnictwo ekologiczne jest czymś więcej niż tylko wykonywaną pracą i zawodem. Można określić to jako filozofię życia. Są oni świadomi zalet metody ekologicznej, które wykraczają daleko poza kwestie finansowe. Możliwość uzyskania większego dochodu, dotacji ekologicznych, czy wyższych cen za produkty na rynku ekologicznym nie stanowią dla nich priorytetów. Jednocześnie osoby te zainteresowałyby się rolnictwem ekologicznym.

Czy uważa Pan/Pani, że przejście na rolnictwo ekologiczne było dobrą decyzją?

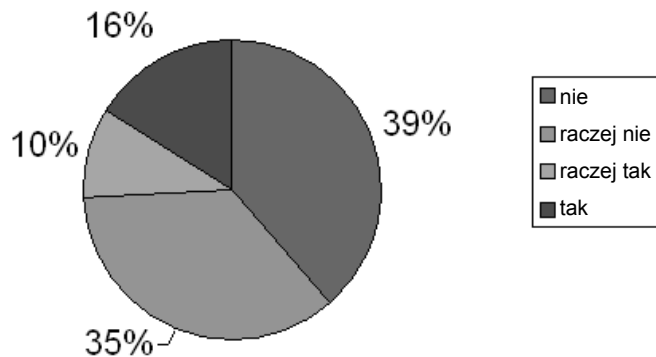

Rysunek 3

Odpowiedzi na pytanie: Czy uważa Pan/Pani, że przejście na rolnictwo ekologiczne było dobrą decyzją?

Źródło: Opracowanie własne.

Czy rolnictwo ekologiczne BEZ dopłat ekologicznych zainteresowałoby Pana/Panią przed podjęciem decyzji o przejściu na tę metodę?

Rysunek 4

Odpowiedzi na pytanie: Czy rolnictwo ekologiczne bez dopłat ekologicznych zainteresowałoby Pana/Panią przed podjęciem decyzji o przejściu na tę metodę?

Źródło: Opracowanie własne.

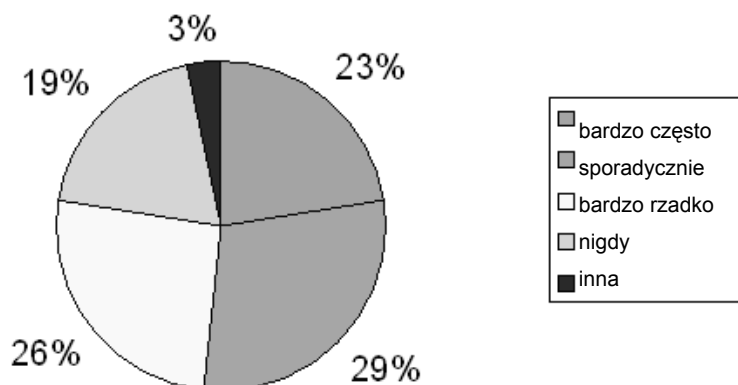
nym nawet w przypadku, gdyby ta metoda gospodarowania nie byłaby dotowana (rys. 4). Dla tych osób rolnictwo ekologiczne to szansa na gospodarowanie w naturalnym, wolnym od środków chemicznych środowisku. Co więcej, część z tych osób od zawsze stosowała praktyki znane z metody ekologicznej. Świadczy to także o ich świadomości ekologicznej. Wiedzą oni o potrzebie poszanowania środowiska i wynikających z takiego postępowania profitów, nie tylko w stosunku do nich samych, ale także dla całego społeczeństwa oraz natury.

W drugiej grupie znalazły się osoby, dla których zagadnienia dotyczące ochrony środowiska stanowią, w dużej mierze, jedynie pewien zakres wymagań potrzebnych do uzyskania wsparcia, jakim otoczone jest rolnictwo ekologiczne w Polsce. W większości charakteryzuje ich bierność w stosunku do dostarczania produktów na rynek produktów ekologicznych. Decyzję o przejściu na rolnictwo ekologiczne podjęli w stosunkowo krótkim czasie od momentu uzyskania informacji o takiej możliwości, a dotacje ekologiczne to dla nich jeden z najistotniejszych powodów przejścia na „ekologię”. Jako że system wsparcia ekologicznego nie stawia przed nimi żadnych wytycznych dotyczących przeznaczenia ich produkcji, nie przywiązują oni dużej wagi do kierunków sprzedaży. Pobierając wysokie dotacje, które istotnie wpływają na uzyskiwany przez nich dochód, akceptują ceny otrzymywane na rynku konwencjonalnym podczas sprzedaży swoich produktów. Co więcej, część badanych już z założenia nie interesowała się inną możliwością sprzedaży niż na rynek konwencjonalny. Objawiało się to tym, że w czasie podejmowania decyzji o przejściu na metodę ekologiczną przykładali oni bardzo małą wagę do kwestii popytu na produkty „eko” w ich regionie.

Powyższa postawa jest niezgodna z aktualną polityką Unii Europejskiej, w której priorytetami dla rolnictwa ekologicznego staje się środowisko naturalne oraz dalszy rozwój rynku ekologicznego. Tym samym wzrasta znaczenie wszelkich aktywności podejmowanych przez producentów w celu dostarczenia produktów bezpośrednio lub pośrednio na rynek produktów ekologicznych. Bazując na obu wyróżnionych grupach, można wyróżnić także pewną grupę osób, które charakteryzują się nastawieniem typowo rynkowym. W jej skład wchodził głównie rolnicy dobrze zorganizowani, umiejący przezwyciężyć trudności wynikające z prowadzenia działalności i sprzedaży ekologicznej w warunkach słabo rozwiniętego rynku ekologicznego. Część z nich aktywnie szukała szansy uzyskania wyższej ceny na rynku ekologicznym, co przejawiało się tym, że w przeszłości zabiegała o nowe kanały zbytu dla swoich produktów, między innymi poprzez próbę pozyskania klientów bezpośrednich (rys. 5).

Część producentów posiadających certyfikat rolnictwa ekologicznego, po kilku latach działalności na rynku ekologicznym, dysponuje dziś stałymi klientami bezpośrednimi, a gospodarowanie na słabo rozwiniętym rynku produktów ekologicznych stało się w tej sytuacji zdecydowanie łatwiejsze. W ten sposób ak-

Czy w przeszłości próbowała Pan/Pani dotrzeć do klientów w sposób bezpośredni, żeby sprzedać ekologiczne produkty?

Rysunek 5

Odpowiedzi na pytanie: Czy w przeszłości próbowała Pan/Pani dotrzeć do klientów w sposób bezpośredni, żeby sprzedać ekologiczne produkty?

Źródło: Opracowanie własne.

tywnie korzystają oni z szansy uzyskania wyższej ceny za produkt „eko”, a tym samym i dochodu, jednocześnie dostarczając swój towar na rynek produktów ekologicznych wspierają jego rozwój.

Podsumowanie i wnioski

Za podstawę oceny ekonomiczno-rynkowych efektów wprowadzenia wsparcia finansowego rolnictwa ekologicznego w Polsce posłużyły określone metody badawcze użyte w pracy.

Badania z użyciem studiów literatury ukazały rolnictwo ekologiczne jako metodę, która odgrywa na świecie coraz istotniejszą rolę. Szczególnie w Unii Europejskiej, gdzie wpisuje się w kierunek reform Wspólnej Polityki Rolnej. Rolnictwo ekologiczne równoważy bowiem cele ekonomiczne, społeczne i środowiskowe. Unia Europejska uwzględniła rolnictwo ekologiczne we Wspólnej Polityce Rolnej oraz zagwarantowała wsparcie finansowe dla gospodarstw prowadzących produkcję ekologiczną.

Badanie wykazało, że obecny system wsparcia finansowego rolnictwa ekologicznego w najbliższej przyszłości ulegnie zmianie. Zgodnie bowiem z *Euro-pejskim Planem Działań dla Żywności Ekologicznej i Rolnictwa Ekologicznego* z 2004 roku oraz *Planem Działań dla Żywności Ekologicznej* uchwalonym przez

Ministerstwo Rozwoju Wsi i Rolnictwa w 2007 roku, coraz większa uwaga będzie kierowana bezpośrednio w stronę rozwoju dobrze funkcjonującego i zrównoważonego rynku ekologicznego. Natomiast w Polsce, mimo wprowadzenia dotacji ekologicznych i istotnego wzrostu liczby gospodarstw ekologicznych, rynek żywności ekologicznej nadal znajduje się w początkowej fazie rozwoju.

Kolejnym badaniem przeprowadzonym w pracy było studium przypadku. Na jego podstawie stwierdzono, że gospodarstwa, które kierują swoje produkty na rynek produktów ekologicznych i uzyskują dodatkową marżę ekologiczną, charakteryzują się wyższą rentownością. Różnica wyniosła 40%. Jednak w tym samym czasie gospodarstwa te ponoszą znacznie wyższe koszty pośrednie (do 37%), które związane są między innymi z szeroko pojętym dotarciem do rynku ekologicznego. Jednocześnie potwierdzono, że dotacje ekologiczne stanowią istotną część w dochodzie badanych gospodarstw (do 37%), a najwyższy ich udział wystąpił w gospodarstwach, które zrezygnowały ze sprzedaży na rynek produktów ekologicznych.

Wyniki badań z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu wykazały różne postawy względem rolnictwa ekologicznego oraz systemu jego finansowego wsparcia. Postawy te oraz fakt, że dotacje ekologiczne stanowią znaczną część w dochodzie badanych rolników warunkowały wybór kierunku sprzedaży produktów w gospodarstwie na rynek produktów ekologicznych lub konwencjonalnych. Wnioski te pokrywają się zatem z rezultatami uzyskanymi w badaniu studium przypadku. Rolnicy, którzy zdecydowali się na sprzedaż swoich produktów na rynek żywności ekologicznej, uzyskali wyższą rentowność swoich gospodarstw, jednak ponieśli znacznie większe koszty pośrednie tej decyzji. Osoby te charakteryzowały się przy tym odpowiednio ukształtowaną świadomością ekologiczną oraz umiejętnością gospodarowania na rynku ekologicznym o niskim poziomie rozwoju. Natomiast gospodarstwa, których produkty ekologiczne zostały skierowane na rynek konwencjonalny, mimo niższych kosztów pośrednich okazały się mniej rentowne.

Obie grupy gospodarstw były jednak beneficjentami finansowego systemu wsparcia rolnictwa ekologicznego. System ten nie nakazuje sprzedaży produktów na rynek żywności ekologicznej. Trudność ze sprzedażą produktów na rynku ekologicznym oraz system wsparcia rolnictwa ekologicznego nie kreują także dostatecznej motywacji, aby podjąć decyzję o szukaniu ekologicznych odbiorców dla sprzedawanych produktów.

Unia Europejska wprowadzi zmiany w nieefektywnym systemie finansowej pomocy rolnictwu ekologicznemu, które będą zmierzać w stronę wsparcia głównie przedsiębiorstw rolnych aktywnie uczestniczących na rynku produktów ekologicznych, czyli producentów czysto towarowych. Ich działania są zgodne z aktualnymi celami Unii Europejskiej, w których na priorytetowej pozycji stawa się rozwój rynku ekologicznego.

Powyższe zmiany stawiają jednak pod znakiem zapytania przyszłość małych gospodarstw ekologicznych, które nie zawsze są w stanie efektywnie konkurować na rynku produktów ekologicznych w Polsce. Jako że wywierają korzystny wpływ nie tylko na środowisko naturalne, ale także na zachowanie rodzinnego charakteru europejskiego rolnictwa, Unia Europejska powinna bardzo ostrożnie wprowadzać planowane reformy. Pierwsze z nich mogą nastąpić już po 2013 roku, gdyż właśnie do tego czasu obowiązywać będzie uchwalona w 2005 roku *Nowa Perspektywa Finansowa 2007–2013*, a tym samym ustalenia dotyczące budżetu Unii Europejskiej przeznaczonego na Wspólną Politykę Rolną.

Zmiana grupy docelowej dla dotacji ekologicznych będzie skutkować zwiększeniem podaży produktów na rynku żywności ekologicznej oraz jego stabilizacją. Dzięki temu produkty ekologiczne będą charakteryzowały się lepszą dostępnością, co przy skutecznej promocji zwiększy popyt na żywność ekologiczną i zapewni trwałą oraz zrównoważony rozwój rynku ekologicznego.

Literatura

- HAMM U., GRONEFELD F., The European market for organic food: Revised and Updated Analysis. School of management and Business. The University of Wales in Aberystwyth 2004, s. 23.
- KUCZUK A., Świadomość ekologiczna rolników a problem zrównoważonego rozwoju rolnictwa, Opole 2006, s. 10.
- ŁUCZKA-BAKUŁA W., Rynek żywności ekologicznej, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 180.
- MACIEJCZAK M., Cross Compliance – The Measure Challenging Improvement of Quality in European Union, 2007, s. 3.
- MACIEJCZAK M., Rolnictwo i obszary wiejskie źródłem dóbr publicznych – przegląd literatury, Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, Nr 75 (2009), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2009, s. 4.
- MAJEWSKI E., ZIĘTARA W., System celów w rolniczych gospodarstwach rodzinnych. KEiOGR, SGGW, maszynopis [w:] Sulewski P., Strategie realizowane przez rolników w rodzinnych gospodarstwach towarowych. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007.
- NACHTMAN G., ŻEKAŁO M., Efektywność ekonomiczna gospodarstw ekologicznych na tle konwencjonalnych w 2004 r., Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa 2005.
- Plan Działań dla Żywności Ekologicznej i Rolnictwa w Polsce na lata 2007–2013, Warszawa 2007, s. 2.
- SULEWSKI P., Strategie realizowane przez rolników w rodzinnych gospodarstwach towarowych, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007, s. 88.
- TYBURSKI J., ŻAKOWSKA-BIEMANS S., Wprowadzenie do rolnictwa ekologicznego, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007, s. 67.
- ZIĘTARA W., KONDRASZUK T., Ekonomia i organizacja gospodarstwa ekologicznego [w:] Sołtysiak U., Rolnictwo ekologiczne w praktyce, Ekoland 2001, s. 89.

Assessment of economic and market impact of the financial support of organic farming in Poland on the basis of a case study from Mazovia voivodship.

Abstract

The significance of organic farming in the World is increasing constantly. Especially in the European Union, partially through the more environmentally orientated reforms of the CAP. Moreover it combines economic, social and environmental objectives. Implementation of financial support made the growth of the number of organic farms in Poland possible. Unfortunately this process didn't influence the development of the organic market. This research paper confirms the negative impacts of enforcement of organic financial support in Poland. In the future, this could result in the change in the target group for the subsidies towards organic farms that produce goods mainly for the organic market. But it will also reduce support for small family farms which future, in this case, brings into question.

